

FRAGMENT DE RÂȘNIȚĂ DIN SITUL ARHEOLOGIC MĂZĂRELE DE LA GĂBUD (JUD. ALBA)

Ioan MĂRZA¹
Gheorghe LAZAROVICI²

FRAGMENT OF AN ARTIFACT FROM THE ARCHAEOLOGICAL SITE MĂZĂRELE TO THE GĂBUD (ALBA COUNTY)

ABSTRACT

The paper presents the result of geological determinations on an artifact from Găbud made by professor Ioan Mârza. His conclusions were supplemented by the results of discoveries made by Silviu Gridan from the Rupea - Racoș - Comana de Sus volcanic area, starting from the Neolithic until the Dacian era. Silviu Gridan, Ciprian Vaida and other souls from the Ramidava Cultural Society have supported and continue to support the archaeological research in the Rupea area.

Keywords: artifact, Măzărele-Găbud, determinations, Neolithic, Dacian era, Rupea-Racoș-Comana de Sus.

Fragmentul de râșniță examinat a fost identificat de unul din autori (I.M.) cu mulți ani în urmă (1958) la locul numit *Măzărele* din satul Găbud (jud. Alba). În urma discuțiilor purtate cu localnicul găbudean Viorel Iuoraș, despre așa numiții în popor „uriași” – oameni din vechime –, ale căror urme de locuit se identifică foarte rar, a rezultat că în hotarul Găbudului, și anume la locul numit *Măzărele*, „se află *hârburi* de pe vremea uriașilor”. Deplasându-ne la fața locului în toamna anului menționat, am fost surprinși de prezența pe arătura proaspătă a numeroase fragmente ceramice și mai puține resturi de oase animale, pe o suprafață de aproximativ 50x50 m².

În acest câmp bogat în artefacte ceramice ne-a atras atenția un fragment de rocă vulcanică, destul de mare (cca. 20x25 cm), a cărui formă și aspect prelucrat dovedea a fi o parte dintr-o râșniță. În vederea unei determinări petrografice exacte am desprins un eşantion din fragmentul respectiv și, în sfârșit, după mai bine de jumătate de secol i-a venit rândul să fie studiat la microscopul petrografic, interpretat geoarheologic și prezentat în nota de față.

În „Repertoriul arheologic al județului Alba” (1995) nu este semnalat situl neolitic de la *Măzărele* (Găbud), în schimb sunt menționate generic alte două situri istorice mult mai recente: situl *La Hume*, cu tumuli de pământ, unde s-au aflat două săbii, topoare metalice, și situl *În Schini* (Spini), remarcat printr-un topor de bronz (celt?). Consultând localnicii, rezultă că toponimia cu cele trei situri arheologice amintite sunt prezente în hotarul localității Găbud. Astfel, situl arheologic de la *Măză-*

---

¹ Prof. univ. dr. Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj Napoca; e-mail: marza.ioan@gmail.com.

² Prof. univ. dr. Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu; e-mail: ghlazarovici@yahoo.com.

rele este menționat pentru prima dată în literatura arheologică, rezultând importanța sa istorică prin caracteristicile sale geologice.

Petrografia rocii și locul de proveniență

Conform studiilor macroscopice și microscopice, fragmentul de râșniță studiat reprezintă petrografic o rocă vulcanică numită dacit și provine din masivul vulcanic Ciomadul din apropierea localității Băile Tușnad (Munții Harghita), partea sudică. Proveniența sau identitatea geologică în teren a rocii – în baza observațiilor macroscopice și microscopice supervizate de geologul Alexandru Szakács –, corespunde dacitului de Ciomadul (Munții Harghita); deci râșnița a fost confecționată dintr-o rocă vulcanică din Munții Harghita.

În detaliu, dacitul tipic de Ciomadul (Harghita) este o rocă vulcanică efuzivă, cu structura porfirică alcătuită din fenocristale de feldspat plagioclaz (de compoziția oligoclazului-andezinului), și minerale melanocrate (amfibol lung prismatic și biotit lamelar cu conture pseudohexagonale), toate proaspete, nealterate și de dimensiuni cuprinse între 0,5-1,5 cm, înglobate într-o masă fundamentală hialopilitică cu microcristale de aceeași natură. Textura rocii este, de cele mai multe ori, poroasă-vacuolară, datorită prezenței golurilor de degazeifiere formate în timpul răcirii lavei. De altfel localnicii, secui, folosesc denumirea de *darázskő* (adică „piatră de viespi”, aluzie la fagurii viespilor), pentru a o deosebi de *köszörükő* (adică „piatră de șlefuit”), cu care localnicii denumesc gresiile din flișul Cretacic, rocă (sedimentară) răspândită în zonă (mențione Al. Szakács). Sporadic, dacitul evidențiază microscopic aspecte texturale orientate, rezultate în urma curgerii lavei; în general textura dacitului este masivă. Diagnosticul petrografic de *dacit* a fost conferit majorității rocilor din masivul Ciomadul (Ciomad-Balvanios, aria naturală protejată) pe baza compoziției chimice în care conținutul de SiO₂ depășește, de regulă, 63% (Szakács și Seghedi, 1986). Menționăm că în publicații anterioare aceste roci au fost denumite „andezite”, în baza paragenezei fenocristalelor principale și a lipsei cuarțului fenocristalin (Szakács și Seghedi, 1986). De asemenea, apare și piroxen, tot accidental în respectiva rocă dacitică. Mineralele accesorii omniprezente în rocă sunt zirconul, apatitul și oxizii de fier-titan.

În ce privește culoarea rocii, dacitul de Ciomadul apare în două varietăți: una cenușie deschisă (roca proaspătă) și alta bej-rozie, datorită gradului de oxidare mai avansat al fierului din masa fundamentală.

Dacitul de Ciomadul s-a format în urma activității vulcanice, manifestate în intervalul de timp de la cca. 1 milion de ani până foarte recent (cca. 32.000 de ani), prin venirea succesivă la suprafață a unei magme vâscoase, bogate în SiO₂, care a format o grupare de domuri vulcanice; ultimele două erupții, cu caracter exploziv, au străpuns substratul geologic, formând cele două cratere cunoscute ale vulcanului, respectiv Mohoșul și Sfânta Ana, ultimul marcând locul erupției celei mai recente, în craterul căruia se află renumitul lac cu același nume (Szakács *et alli*, 2015).

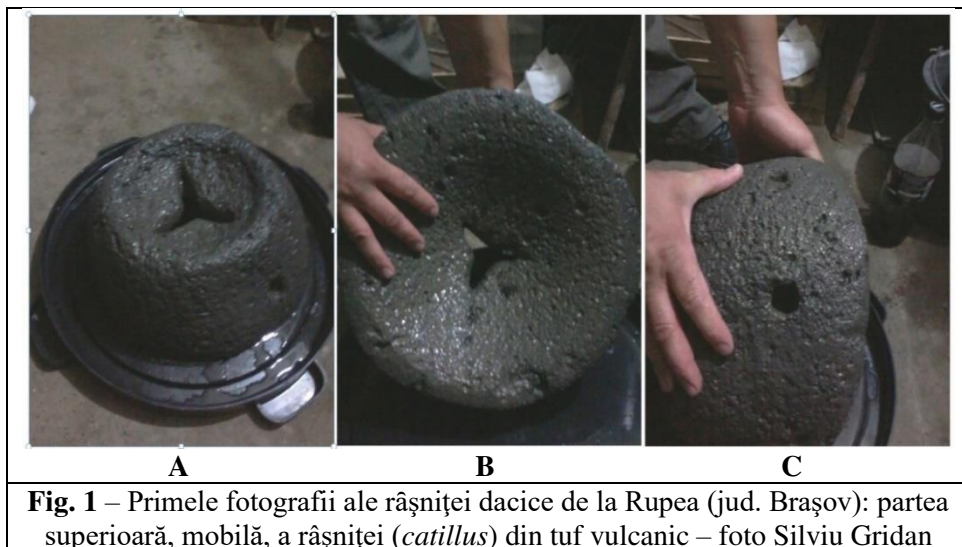
Roca din care a fost confecționat artefactul litic examinat de noi este identică cu dacitul de Ciomadul, respectiv cu cel din domurile de lavă, varietatea cea mai răspândită (dacitul de culoare bej-rozie, poros cu fenocristale de feldspat plagioclaz, amfibol și biotit). Masivul Ciomadul este alcătuit dintr-un număr mare de domuri de lavă, majoritatea dintre ele formează două grupuri centrale în jurul craterelor (grupul

Ciomadul Mare și grupul Haramul Mic). În privința precizării corpului vulcanic de proveniență a rocii din care provine fragmentul de rășniță analizat, conform precizării geologului Al. Szakács, rămâne domul Haramul Mic de la periferia nordică a acestuia. Respectivul masiv vulcanic se extinde până în proximitatea râului Olt, ușurând în acest fel valorificarea rocii și transportul, „comercializarea” în alte zone apropiate și îndepărtate.

Semnificația arheologică

Este plauzibilă, conform analizelor petrografice detaliate și comparative, identificarea ocurenței originare a rocii dacitice din care s-a confecționat rășnița identificată în situl arheologic *Măzărele* de la Găbud, cu Masivul Ciomadul Mare (Munții Harghita). Astfel, rezultă o cale prezumtivă de comerț/schimb de produse – direct sau intermediat –, între locuitorii din aria montană Harghita și zona agricolă a Mureșului median.

În consecință se pune problema traseului comercial parcurs de rășniță de la locul de origine al rocii la situl arheologic în care s-a identificat. Cele două locații aflându-se în bazine hidrografice diferite (Olt, respectiv Mureș), probabil transportul a avut loc mai degrabă pe cale terestră, dar nu este exclus să fi fost folosiți și afluenții râurilor Olt și Mureș. În această privință avansăm următoarea ipoteză: cea mai simplă, accesibilă și practică formă de comerț era *trocul*, adică schimbul reciproc în natură, intermediat între comunități, din aproape în aproape, pentru a evita parcurgerea distanțelor mari dificil de realizat (în lipsa mijloacelor de transport). Evident, nu a existat un traseu rectiliniu, ci unul oarecare impus de relief și de amplasarea așezărilor umane ale comunităților care puteau fi interesate de aceste schimburi. Segmentul final al acestor trasee includea și transportul pe cale fluvială (râurile Olt și Mureș).

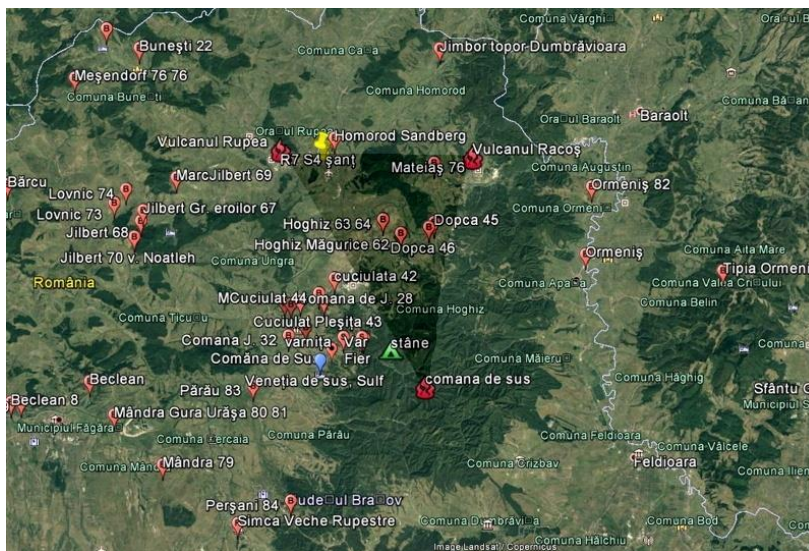
Profesorul Mîrza, în varianta domniei sale, a atribuit descoperirile epocii neolitice. Deoarece la momentul descoperirii nu au fost prelevate și fragmente ceramice

asociate cu fragmentul de râșniță, nu avem control asupra încadrării culturale, de aceea am înlocuit încadrarea cronologică folosită la momentul descoperirii cu termenul general de descoperire arheologică. Menționăm și faptul că după cunoștințele noastre în neolitic nu s-au folosit râșnițe din tufuri vulcanice. Certă rămâne însă deplasarea râșniței, produsă în locul de origine al materiei prime, către locul de utilizare, așa cum s-a constatat și în alte situații. Un exemplu în acest sens este și cazul unei jumătăți de râșniță dacică (*catillus*), bine păstrată într-o gospodărie din localitatea Rupea (jud. Brașov) (Fig. 1), produsă din tuf vulcanic în zona defileului Oltului de la Racoș, de unde au fost comercializate aceste produse „în regiuni îndepărtate din Dacia preromană” (Costea *et alli*, 2006, p. 243).

Primele imagini fotografice ale râșniței dacice de la Rupea provin dintr-un manuscris al lui Silviu Gridan, scris cu emoție, interesant pentru unele explicații etnografice referitoare la reutilizarea acestei râșnițe, informații provenite de la bunicii lui Ciprian Vaida, deținătorul râșniței; cităm din Silviu Gridan: „(...) ne-am îndreptat spre locuința părinților domnului Ciprian, locul în care butoiul cu varză este păstrătorul unei comori. Înainte să intrăm, îmi mai spune încă odată, încercând parcă să se facă bine înțeles, ca nu cumva să fie vreo neînțelegere și prin urmare o dezamăgire, că pietriul din butoiul cu varză este rotund și cu «sigla de Mercedes». A fost suficient să văd primul centimetru de rocă. Am știut că este partea superioară a unei superbe râșnițe dacice ... Mare bucurie! Este confirmată ipoteza existenței dacilor pe aceste meleaguri. Cu vârf și îndesat! ... Discutăm. Îmi spune cu mândria deținătorului unui cal de rasă, că alte pietre nu rezistă în saramura din butoi. Că are prieteni care au așezat peste varză chiar nobila marmură. Dar s-a topit, după un timp, ca zahărul în ceai. Pe când trainica piatră «Mercedes» a stat ca o cloșcă protectoare peste legumele cu nume dacic, fără să se plângă de «răutatea» saramurii, întregă și frumoasă de peste 2.000 de ani”.

Am ținut să îi amintim pe Ciprian Vaida și Silviu Gridan. Silviu, inițiator al cercetărilor arheologice din ultimii ani din zona Rupea (jud. Brașov), care ne-a implicat în proiecte arheologice din zonă, soldate cu peste o duzină de studii și rapoarte. El este autor și coautor al acestor studii, care cu entuziasm și bunătate a atras o serie de proiecte naționale și internaționale. La aceste proiecte au participat și colegi din Germania, conduși de dr. Carsten Mischka, care participă la cercetări în țara noastră încă de când era doctorand la Kiel, devenind apoi conducător a peste 100 de expediții în țara noastră (Transilvania, Moldova), de prospectări magnetometrice, fotografii aeriene, ridicări topografice, filme, dar și în Ucraina, și a altor zeci de expediții în Germania. De asemenea, Ciprian Vaida, alături de alți inimoși, pomeniți în studiile noastre mai jos citate, ne-a oferit posibilitatea efectuării unor sondaje și săpături arheologice, a despăgubit pe acei utilizatori ai terenurilor agricole cărora le-am provocat neajunsuri cu ocazia cercetărilor noastre din zona Rupea. Mai sunt și alți numeroși inimoși din Asociația Ramidava XXI, care la fel ca Ciprian Vaida au făcut viața arheologilor mai ușoară și mai plăcută, acoperind o parte din cheltuielile cercetărilor arheologice, subvenționând masa de prânz a echipelor de cercetare – integral – și contribuind uneori cu fonduri pentru acoperirea cheltuielilor legate de cazare, așa cum nu am mai întâlnit în cei peste 60 de ani din cariera mea de arheolog (Gh. Lazarovici). Cercetările acestea continuă și în acest an.

Rolul vulcanilor din zona centrală și de nord a munților Perșani (Fig. 2) a fost de o importanță semnificativă pentru diferite epoci istorice: pentru epocile pietrei au oferit materii prime pentru diferite tipuri de unelte, cum sunt gresiile și corneenele; pentru epocile metalelor au oferit minereuri cuprifere și minereuri feroase. De aceea considerăm că zona trebuie studiată de arheologi sub diferitele ei aspecte etno-arheologice.

Fig. 2 – Vulcanii și locuiri din Epoca Bronzului din zona adiacentă Zonei Rupea – după Silviu Gridan

Mulțumiri. În final autorii adresează mulțumiri d-lui geolog dr. Alexandru Szakács – cercetător și bun cunoscător al geologiei-petrografiei Munților Harghita – pentru amabilitatea de a ne fi oferit cunoștințele geologice ale d-sale în vederea identificării sursei geologice de proveniență a rocii reprezentate de artefactul prezentat în lucrare și de-a veni cu alte detalii regionale.

Bibliografie:

Costea F., Bălos A., Savu L., Ardevan R., Ursuțiu A., Șoneriu I., El Susi G., Ciută B.D., Ștefan D., Duțescu M.-M., *Augustin - Tipia Ormenișului, județul Brașov. Monografie arheologică (I)*, Brașov, Editura C2 Design, 2006, 414 p., 161 pl., 76 fig.

Gridan S., Lazarovici Gh., Lazarovici C.-M., Aparaschivei C-tin, Gridan O., *Contribuții la cunoașterea culturii Petrești din sud-estul Transilvaniei – zona Rupea (jud. Brașov)*, în „Arheovest”, VII, 1, vol. *Honorem Prof. Univ. Dr. Sabin Adrian Luca*, Szeged, 2019, p. 155-174.

Lazarovici Gh., Lazarovici C.-M., Gridan S., Pirău H., Gridan O., Aparaschivei C-tin, Oancă M., Florian Cl., Roman Cr., *Cercetări arheologice la Rupea*, în

„Acta Terrae Fogarasiensis”, VII, Făgăraș, Editura Negru Vodă, 2018, p. 21-37; în special p. 27-28, fig. 8, 13-b-c.

Mârza I., Lazarovici Gh., Gridan S., Szakács A., *Despre Analizele mineralogice și determinări petrografice ale unor unelte și așchii descoperite la Rupea 7 – Pârâul Mălinilor (comuna Homorod, jud. Brașov)*, în „Acta Terrae Fogarasiensis”, VIII, 2018, p. 188-191.

Szakács A., Seghedi I. (1986), *Chemical diagnosis of the volcanics from the Southeasternmost part of the Harghita Mts. Proposal for a new nomenclature*, în „Rev. Roum. Geol. Geophys. Geogr., GEOLOGIE”, 30, p. 41-48.

Szakács A., Seghedi I., Pécskay Z., Mirea V. (2015), *Eruptive history of a low frequency and low-output rate Pleistocene volcano, Ciomadul, South Harghita Mts., Romania*, în „Bulletin of Volcanology”, 77 (12), DOI 10.1007/00445-014-0894-7.